



**PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL I • NR. 31 • 17 AUGUST 1990

DIN SUMAR:

- ALEXANDRU GEORGE : Nașterea „dreptei” românești
- GABRIEL ANDREESCU : Din nou despre marxism
- PAVEL CĂMPEANU : Evenimentele din martie de la Tîrgu Mureș – un sondaj de opinie
- SORIN DUMITRESCU : „Lazăr, prietenul nostru...”
- Trebuie educat și omul de rînd și intelectualul – un interviu cu KATHERINE VERDERY, cercetătoare în domeniul antropologiei sociale (S.U.A.), semnat de GABRIELA ADAMEȘTEANU
- MIHAI SIN : „Dacă ni-
meni nu va trișa”
- G.I.D. – istoria unui grup.

SĂ REÎNVĂȚĂM IUBIREA

Ne aflăm la jumătate de secol de la război, posesori ai unui mare capital de suferință pe care sîntem datori să-l transformăm în capital de înțelepciune. Poate că această conversie este deja făcută, prin vorbele unei mari personalități culturale, unul dintre marii nevinovați jertfiți în jocurile absurdului, care, cu puțin înainte de a muri, a spus : „Să nu ne răzbunați”.

Sîntem oare pregătiți pentru a primi un asemenea mesaj ? Poate că da – pentru că o bună parte dintre noi au învățat această stranie lecție a istoriei, lecția non-violenței. La orice atac trebuie răspuns neviolent, la orice act de ură trebuie răspuns cu un act de iubire.

Poate că nu – pentru că o bună parte dintre noi nu s-au despărțit de reflexele de ură generate de o îndelungată locuire a unui infern care de-abia de curînd a intrat în dizoluție. Cum s-a observat, am rămas, după moartea tiranului, cu enorme rezerve de ură, de care nu ne putem despovăra decît pe două căi. Una complexă și benefică : aneantizarea urii printr-un exercițiu spirital. Alta, rudimentară și malefică : aruncarea urii asupra cuiva. Deși orice om cu o minimă experiență în jocul de șah știe că mutarea cea mai simplă este și cea mai proastă, tentația căii simple și nocive e greu de surmontat. Asupra cui pare cel mai ușor să aruncăm rezervele de ură ?

Există, din fericire, minoritățile – etnice, politice, religioase, sociale. Și există, mai ales, ungurii.

Căci ungurii vorbesc altă limbă – pe care nu intenționează să o uite – și vin dintr-un alt spațiu ancestral. Ce șansă, pentru profesioniștii învrăjbirii, de a reluce de aici portretul arhetipal al adversarului ! Ce simplă cale de acces către irațional !

Știm cu toții că statele europene nu intervin, în cazul unui conflict, nici măcar în favoarea victimei – cu atât mai absurdă e temerea că ar putea interveni în favoarea agresorului. Totuși, unul dintre noi așteaptă data de 30 august cu spaima paradoxală cu care campionii anxiozității și ai neștiinței așteaptă, în fiecare zi de 4 martie, repetarea cutremurului. Ungaria a declarat, în toate ocaziile, pînă la satietate, lipsa oricărui pretenții teritoriale, și-a redus efectivitatea armatei cu o treime, pare interesată aproape exclusiv de redresarea economică (la un eveniment electoral important de-abia 13% dintre unguri s-au prezentat la vot). Totuși, profesioniștii învrăjbirii folosesc orice ambiguitate de exprimare, orice greșeală de traducere, orice posibilă schimbare de context, pentru a inventa infracțiunile amenințări belicoase. Știm cu toții că acțiunile ale căror autori nu sînt cunoscuți nu pot fi folosite pentru a acuza pe cineva și totuși minoritatea maghiară este mereu acuzată de așa-zisele profanări de statui din Ardeal. În orice țară civilizată, împărțirea elevilor în clase intră în atribuțiile unui modest inspector școlar, numai la noi profesioniștii învrăjbirii au reușit să transforme o operație de rutină într-un scandal european. Actele de cruzime pe care noi, românii, ni le-am făcut unii altora la mijlocul lui iunie ne-au uimit mai întîi pe noi, și au uimit întreaga Europă, dar nu încetăm să acuzăm cruzimile altora, rememorînd unilateral o istorie reciproc însingurată. Ne pregătim, crispați și vindicativi, să aniversăm 50 de ani de la Dictat – fără să ne amintim că Cehoslovacia, Polonia, Franța, Norvegia și atîtea alte țări au trecut cu melancolică distincție peste aniversări la fel de grele, refuzîndu-și ispitele impure ale xenofobiei. Ne pregătim, încărcati de resentimente, să ne numărăm mormintele, să ne comemorăm morții – dar comemorarea morților este, măcar în parte, un act ritual, religios ; pentru noi, un act creștin. Să fi uitat cu totul că sîntem un popor creștin și creștinismul este o religie a iubirii ? Să fi uitat că pe lume există și iubire ?

Sîntem atît de debusolați, în această lungă și grea ieșire din infern, încît nu avem răgazul necesar pentru a observa cîte lucruri ne pot apropia de unguri. Învățăm, din școală, că sîntem o insulă lingvistică, „un popor latin într-o mare slavă”, și cîpătăm o anumită mindrie, un vag sentiment al însingurării și ne deprindem să înconjurăm cu secretă iubire istoria supraviețuirii noastre. Dar izolarea lingvistică a minorităților este și mai acută decît a noastră și e normal să genereze cel puțin aceleași sentimente de mindrie și însingurare. Ne contemplăm, suspicioși, din propriul regat de singurătate. Există, între popoarele noastre, o acută stare de neîndiferență ; o asemenea stare, atunci cînd apare în relațiile inter-umane, basculează frecvent spre iubire. Vom fi capabili, oare, să arătăm că binele este mai puternic decît răul ? Transilvania unește popoarele noastre într-un sol de veșnică logodnă istorică. Ne vom putea arăta, oare, vrednici de a conviețui în armonie pe acest pămînt binecuvîntat ?

Să ne numărăm mormintele. Nu sînt oare destule ? Nu vom putea, oare, păși, cu optimism, cu mină înfrînsă către celălalt, pe drumul împăcării ?

GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

EXTRAS

„REVOLUȚIA NU ESTE ÎNCHEIATĂ”

JEAN-FRANÇOIS REVEL

CATACOMBES

MENSAGER INTERNATIONAL DE L'ÉCLAIR DE SÈVRES
N° 225-227 - JUILLET-AOÛT 1988 - 12 PAGES - 12 F.

În 1989, țările Europei centrale au eliminat regimurile totalitare. În 1990, le este foarte greu să construiască în locul acestora un alt sistem. Se vorbește des de „revoluțiile” făcute de aceste țări. Dacă prin „revoluție” se înțelege transformarea societății, atunci, în Europa centrală, revoluția rămâne de făcut. Și, în primul rând, trebuie să distingem

între țările unde planul lui Gorbaciov a reușit și cele în care a fost pulverizat de prestația populară. La început, Gorbaciov nu visa, în mod evident, să distrugă comunismul în Europa. El visa să-l modernizeze plasând la conducere adepți prezumtivi ai „perestroikăi”.

Acest program nu a reușit decât în două țări: România și Bulgaria. Comunismul nu schimbă eticheta, dar nu păstrat puterea. Acestea sunt „travestiri politice” (cum le numea recent în „Il Giornale”, Luigi Offeddu). Se va obiecta că ele au fost legitimate de puțin timp prin vot. Tehnic este exact. Dar în ce condiții s-a votat? Cei 85-100% la sută pentru — cîștigați de Ion Iliescu, președintele român, cu puține procente mai puțin decât Ceaușescu, sînt o ineptie. Victorie „adribitoare” în toate sensurile termenului.

Vechele partide de opoziție, zdrobite de patru decenii de totalitarism nu erau, în mod cert, deloc convingătoare, cu atât mai puțin cu cât s-au prea fost lăsate să vorbească. În plus s-a întâmplat un fapt curios: în toate revoluțiile, de obicei, vedem apărînd numeroase persoane politice noi. Aici, în șase luni, nimic, nimeni. Travestirile au încuiat bine centrele de putere, mijloacele de comunicație, organizațiile de propagandă, locurile de înținare, deoarece nu au restituit națiunii imensul patrimoniu imobiliar și financiar furat de partidul comunist. Cu ce drept și l-au însușit? Vedem că pentru românii și bulgarii revoluția nu s-a încheiat.

Ea nu este încheiată, chiar dacă pentru motive diferite și, din fericire, într-un mod mai puțin tragic în Ungaria, Germania de Est, Cehoslovacia și Polonia. În aceste țări, a fost înfăptuită revoluția politică. Nomenclaturii comuniste ai noului val, pe care Gorbaciov l-a ales nu fost măturată în câteva săptămîni și înlocuit cu democrații autentici și nu de către travestiti. Dar ceea ce este în pană acum este însăși transformarea societății. Ea este frînă de un sentiment bine cunoscut, chiar și în lumea occidentală și cu atât mai mult în aceste societăți sclerizate: frica de schimbare. Într-adevăr, trecerea de la o economie în

care populația trăia penibil, dar fără riscuri, fără imprevizibil și fără să muncască mult, la o economie a concurenței, a productivității ridicate, a inovației tehnologice neîncetate, este o operație care poate să sperie. Chiar și Germania de Est, care are totuși șansa să aibă o soră mai mare miliardară, gata să plătească factura schimbării, are frica suferinței necunoscute. Ce vor deveni, observă un responsabil al Noului Forum ceh, marele învingător al alegerilor, aceste sute de mii de mii de burocrati neproductivi cu care partidul comunist a împins aparatul economic de stat pentru a recompensa fidelitatea lor politică și care nu sînt singurii pe care ritmul de lucru occidental îi sperie. Cu criticismul obșnuit, Alexandr Zinoviev scrie că „în Europa de Est oamenii vor să concilieze lenin și parazitismul comunist cu abundența capitalistă”.

Este mai dificil decât s-a spus, chiar cînd s-a ieșit din comunism, de a ieși din consecințele comunismului. Țările Europei centrale sînt în stadiul de „comunism depășit”, dar pentru ele renașterea de abia începe.

Traducere de
SERGIU CRUPENSKI

CERNAVODĂ!

ENERGIA NUCLEARĂ — ELECTRICITATE IEFTINĂ ȘI CURATĂ

- Energetica nucleară ar trebui limitată
- Randamentul actual de utilizare a materialelor fisibile este total inefficient
- Centrale de la Cernavodă va costa 300 miliarde lei
- Adevăruri îngrijorătoare în „Afacerea Cortina”
- Contaminarea radioactivă nu o poate antecalcuila nimeni
- 30 de tone de deșuri per reactor într-un an
- Consecințele vor fi publice.

Decenii șase părea să fi adus omenirii rezolvarea problemei energiei. Cercetările în domeniul fisiei nucleare aveau deja rezultate încurajatoare, preluate cu entuziasm de industriașii angajați în lupta pentru cucerirea naturii. Se ridicau și numeroase probleme noi și neabătute, dar a fost mai comodă ignorarea decât rezolvarea unora dintre ele și iată-ne în impas.

Dacă în 1973 rata de creștere a ponderii energiei nucleare-electrice a atins 50%, pe plan mondial, ea caracterizînd în special țările avansate economice din Europa și America de Nord, a urmat imediat declinul, conturîndu-se clar tendința spre o „creștere zero” la nivelul anului 1992. Scăderea ce părea a deveni bruscă a fost oarecum atenuată de intrarea țărilor slab dezvoltate în circuitul energeticii nucleare. Concluzia lui Dennis Gabor (premiul Nobel pentru fizică) și a colaboratorilor săi în acest context și dincolo de interesele financiare și industriale de moment: „Pericolele evidente ale acestei tehnologii (nucleare, n.n.) sînt de așa natură, încît toate eforturile trebuie îndreptate spre accelerarea dezvoltării altor tehnologii energetice. Considerînd problemele pe care le pun numeroasele complexe nucleare, dezvoltarea energiei nucleare ar trebui limitată”.

Sînt propuse deja pe plan mondial și soluții alternative cu reale posibilități de a rezolva criza generală de energie. Unele dintre acestea reiau și studiile în domeniul nuclear, dar de pe cu totul alte poziții. În orice caz, părerea devine unanimă că randamentul actual de utilizare a materialelor fisibile este total inefficient, echivalînd cu risipa. În acest mod, la scurt timp după epuizarea petrolului în lume, se va epuiza și combustibilul nuclear. Prea se merge pe principiul „după noi — potopul!”.

În „dilema” generală, se pune problema (poate puțin cam tîrziu) oportunității centralei nucleare-energetice de la Cernavodă. Construcția și punerea în funcțiune a celor cinci unități energetice vor costa estimativ 125 miliarde lei, dar luînd în calcul și cheltuielile de dezafectare la încetarea activității, precum și înțirzierile și reparațiile deja produse, ne putem aștepta la un preț de aproximativ 300 miliarde lei.

De la directorul canadian al șantierului, domnul John Krager, aflăm că în luna martie 1990 situația lucrărilor de construcție la prima unitate energetică (cea mai avansată) era următoarea: lucrări de construcție 85%; montaj mecanic reactor 30%; montaj meca-

nice grup convențional 70%; echipament electronic și automatizare 15%. Avînd în vedere că acesta din urmă implică cea mai mare cheltuielă (în principal valuta convertibilă), se poate conchiziiona că ne aflăm într-un moment încă reversibil al acestei investiții.

În timpul administrației Ceaușescu au apărut serioase nereguli în construcție, fapt datorat și lipsei acute de specialiști români cu practică în activitatea de concepție și producție a echipamentelor nucleare. Cu prilejul „afacerii Cortina” au ieșit la iveală unele adevăruri îngrijorătoare, pe care nu le mai putem ignora. Iată câteva păreri oficiale exprimate în litigii dintre executant și beneficiar, generat de dispozitivul antifoc „Cortina”, care prezenta deficiențe grave, deștate în timpul instalării:

- Institutul de Cercetare Științifică și Inginerie Tehnologică pentru Electronică (dir. adj. st. ing. I. Beconcioc): Dispozitivul prezentat spre analiză (1988) nu a răspuns corespunzător încercărilor. (Multe elemente ale acestuia erau deja montate definitiv.)

- Lt. Col. D. Bescucă — specialist inginer militar — refuză avizarea produselor.

- Prof. Dr. P. Sandru, specialist nuclear de la I.F.A.: Produsul nu corespunde calitativ și trebuie înlocuit.

- Proiectantul și institutul care a efectuat încercările: Nu dispunem de o tehnologie de testare prin care să se precizieze durata de funcționare a dispozitivului din categoria celui în cauză.

Profesorul P. Sandru, ca și directorul J. Krager, apreciază că se impune și verificarea calitativă a echipamentelor furnizate de partenerii străini. Cine, unde și cu ce ar putea să facă asta?

Conform studiilor s-a dedus posibilitatea unei avarii grave de 2,5-10⁻⁴ reactor/an, cifră corectată la 4,5-10⁻³ reactor/an după catastrofa de la Cernobil. Aceste calcule vizau reactoare corect construite, dar în cazul prezenței unor deficiențe din start riscul poate fi de 5-10⁻² reactor/an, adică unul din reactorii de la Cernavodă va suferi o avarie gravă în cei 25 de ani de funcționare. Asta ca să nu mai vorbim despre avariile mai puțin grave, neluate în calcul, dar mult mai probabile, care ar afecta numai teritoriul național, nu și al țărilor vecine. Acceptînd varianta ideală, aceea că nu se va produce nici o avarie de nici un fel, pe toată perioada de funcționare a centralei, rămîn totuși trei categorii de probleme legate de:

- extracția, depozitarea și prelucrarea minereului de uraniu;

- modul de utilizare și circulația a agentului secundar de răcire (apă curgătoare);

- fixarea și stocarea definitivă a deșeurilor.

Pentru cele cinci U.E. de la Cernavodă sînt necesare mai multe mii de tone de minereu de uraniu, avînd în vedere capacitatea de 100 t/ reactor. Asigurarea ritmică a întregii cantități presupune pentru România eforturi tehnice și financiare deosebit de mari. Drumul uraniului din mină pînă în baza de ardere implică tehnologii speciale pentru protecția muncii, dar și a mediului. Riscul contaminării radioactive nu va fi niciodată zero. Agentul termic primar (apa grea) are circuit închis și nu ridică probleme în condiții normale, dar agentul secundar este apa ușoară în circulație deschisă (canalul Dunăre-Mare Neagră). Pe lângă încălzirea care poate că nu va constitui un impediment, va avea loc și o contaminare radioactivă pe care nu o poate antecalcuila nimeni, dar o vom putea măsura atunci cînd va exista.

Ce se va întîmpla cu flora și fauna dobrogeană, sau cu nivelul freatic?

După apariția primelor bare combustibile arse, se

pune problema păstrării lor timp de cinci luni în bazine cu apă de răcire. Aceste bare vor fi foarte radioactive! De menționat și faptul că în vederea unei bune funcționări a reactorului, în fiecare an se reîncalzește aproximativ o treime din încălzirea sa. Asta înseamnă 30 tone deșuri per reactor/an. Recuperarea reziduurilor lichide și gazeose se face în recipienti din materiale speciale, dar niciodată în totalitate. Fixarea deșeurilor solide se realizează în plumb, borosilicați, bitum sau beton, iar depozitarea în mine sau saline părăsite, la adîncimi de peste 500 m, acolo unde umiditatea este redusă. Totuși, există pericolul degajării radionuclizilor în atmosferă și de aceea se impune supravegherea continuă a acestor zone, care ar trebui să fie cit mai nepopulate. Soluții perfecte nu au fost găsite încă în lume. Ce poate face în acest domeniu județul Constanța, sau chiar România?

Rezolvarea de compromis a fost la îndemînă doar țărilor care dețin zone întinse cu populație rară sau chiar nepopulate. Este cazul S.U.A., U.R.S.S., Canada, China etc., dar nu și al României. Chiar și astfel de țări au renunțat sau încep să renunțe la construirea de noi centrale nucleare pe teritoriile proprii, datorită multiplelor dezavantaje de ordin economic, social și ecologic. Astfel, problema costului dezafectării centralelor ieșite din uz, împreună cu cheltuielile legate de depozitarea deșeurilor a ridicat foarte mult prețul energiei electrice nucleare. Acesta este de 5-9 ori mai mare decât în cazul centralelor electrice pe hidrocarburi lichide (Comisia Guvernamentală Britanică 1988 și Comisia Senatorială Americană 1989).

Opinia publică, informată corect, a devenit complet nefavorabilă continuării programelor „clasice” de energie nucleare-electrică, cu implicații grave asupra dezvoltării turismului. Impactul ecologic a luat proporții neabătute în anii '50, cînd aceste centrale erau proiectate și considerate surse de energie a viitorului.

Sistemele care funcționează cu minereu de uraniu natural, printre care se află la loc de cinste Candu, sînt o adevărată risipă dacă avem în vedere că utilizează practic doar izotopul 235U, iar minereul natural este constituit astfel: 235U — 0,7% — util în sistemul CANDU; 238U — 99% — steril în sistemul CANDU; 234U — 2,3%.

Să nu uităm (cu toate deosebirile importante existente) experiența Cernobil, care pe lângă dezastrul ecologic cunoscut, mai înseamnă și o pagubă pînă în anul 2000 de peste 300 miliarde dolari (după o comisie de experți sovietici și germani.) Ar putea suporta România ceva asemănător? Dacă nu, atunci ce facem?

Sistarea lucrărilor, cel puțin la grupurile 2,3,4,5 de la C.N.E. Cernavodă, ar reduce eforturile financiare valutare ale României cu 80-100 miliarde lei. Tara noastră ar putea promova cercetarea științifică în domeniul energeticii, înlăturînd decalajul față de țările avansate, utilizînd o parte din suma economicistă. Este adevărat că avem mare nevoie de un spor de energie electrică, dar oricum nu-l vom obține de la Cernavodă înainte de anul 1994 și atunci doar o cincime din capacitatea totală a centralei. Este evident că soluția trebuie căutată în altă parte, indiferent ce vom hotărî în legătură cu C.N.E. Cernavodă.

Poate că reorganizarea activității economice la nivelul întregii țări, pe criteriul eficienței reale este o rezolvare mai bună și mai promptă a problemei energiei.

Guvernul trebuie să ia hotărîri de acest gen în deplină cunoștință de cauză și în mod public, căci consecințele — bune sau rele — vor fi publice.

VASILE FULGA

● Cum s-au potrecut la noi răsturnările ● Criza democrației izbucnește după război, când se schimbă componența masei electorale ● Tărani dau, în acea vreme, adevărata configurație a aparatului electoral. Particularitățile esențiale ale gândirii politice „de dreapta”: negarea civilizației urbane, critica acerbă a formelor culturale superioare, contestarea democrației reale, nerecunoașterea dreptului la existență a minorităților naționale ● Păcatele iluziei țărăniștilor ● Motivele unei oarecari adesiuni populare la ceaușism ● Similitudini între proza ideologică a dreptei românești și formulele adoptate de comuniști ●

NAȘTEREA „DREPTEI” ROMÂNEȘTI

ALEXANDRU GEORGE

Tara noastră a oferit întotdeauna cele două războaie mondiale unele particularități ale vieții politice pe care istoricii le vor investiga, desigur, cu cea mai mare curiozitate în măsura în care le vor descoperi caracterul exemplar pentru o direcție destul de rară dar nu unică în epoca contemporană și pentru care s'nevoie să se renunțe la formulele fabricate în alie țări și în alte contexte politice. Protestul nostru împotriva extrapolării din spațiul francez a opoziției „dreapta-stinga” și care a mai făcut obiectul unor articole publicate în această revistă (Polariții politice și Tot despre „dreapta și stinga” nr. 22, 28) i se adaugă invitația de a supune unei analize lucide tocmai momentul de criză în care „dreapta” românească a început să se facă simțită, imediat după primul război mondial. E vorba de criza liberalismului care acționase victorios aproape un veac întreg, schimbând laja și destinul țării noastre, aducând-o în mijlocul țărilor europene și transformându-o în direcție de la care părea a nu se putea abate. Toată această energetică acțiune de importanță istorică a fost condusă și adreanată de clasele conducătoare: în timp ce în Franța (ca să ne menținem la exemplul clasic) democrația este rezultatul răsturnărilor și acțiunilor de jos în sus, a acțiunilor populare, la noi lucrurile s-au potrecut exact invers. S-a acționat pentru popor și în numele lui, hibernându-se interesele limitate ale clasei politice dominante cu acelea ale întregii națiuni și chiar confundându-le cu demagogie, pentru că de o perfectă identitate nu putea fi vorba.

Criza democrației pornind de la o gravă contradicție, a izbucnit după război, când s-a schimbat profund componența masei electorale: au fost chemați atunci în viața publică, cel puțin în teorie, alegătorii din lumea rurală, cu ponderea lor numerică reală, covârșitoare. Istoria noastră este drept nu numai prin participarea lor masivă și eroică în războiul abia terminat, dar și prin faptul că ei dădeau adevărata configurație etnică corpului electoral. Într-adevăr, prin Unirea cea mare, țara noastră devenise un stat multinațional sau, oricum, cu mari grupuri etnice neromânești, votul conștient (care ar fi fost scama de avere, de studii etc.), și fi dezavantajat tocmai pe români. Aceasta i-a obligat pe ideologii liberali, care gîndiseră problema integrării țării în viața politică a țării într-un mod limitat, să lărgescă ideea democratică, universalizînd votul (pentru persoanele de sex masculin) și să grăbească efectuarea reformei agrare, dîndu-i o formă mai radicală.

Dacă această ultimă acțiune a însemnat desființarea partidului conservator, consecutiv dispariției majorității, cea de a doua a reprezentat o gravă lovitură pentru însuși partidul liberal care nu a putut câștiga total masele țărănești, adică pe beneficiarii propriilor sale reforme. (La criza lui s-a adăugat incapacitatea de a absorbi Partidul național din Ardeal, echivalentul său de dincolo de munți, faptul că acest partid local, prestigios și omogen, avea să funcționeze cu Partidul țărănesc din Vechiul Regat și să se transforme într-o formație politică hibridă, dar extrem de puternică, reprezentînd alt aspect al crizei liberalismului românesc). Partidul național-liberal a rămas în continuare un partid important, dar nu a mai avut baza de mase corespunzătoare în noua situație; poziția de partid fruntaș în eschierul politic s-a datorat forței economice, cadrelor de foarte bună calitate și marii sale experiențe în conducerea statului. Dar partidul acesta n-a avut „o politică” rurală, n-a fost decît în mică măsură un partid al ruralilor; obiectivele lui principale erau: industrializarea țării, stăpînirea românească asupra capitalului industrial și bancar, dezvoltarea civilizației urbane, fie și cu prețul parazitismului funcționaresc, al hipertrofiei aparatului administrativ. Tărani erau pentru liberali doar niște clienți (pe cît posibil, din ce în ce mai avuți), sursă de aprovizionare a clasei urbane prin elementele supradotate, în fine, masa biologică a națiunii.

Criza liberalismului românesc izbucnește după război și adversarii democrației vor folosi înseși armele liberalismului, în primul rînd apelul la număr: din moment ce țara noastră este alcătuită din trei sferturi din țărani, e natural ca această clasă să fie prioritară în preocupările guvernărilor, ei să i se adreseze majoritatea investițiilor, civilizația țărănească să constituie modelul; în sfîrșit, statul să devină țărănesc. E un raționament acesta cît se poate de logic, dar care nu ține scama de experiența istorică: nu a existat pînă acum în lume vreun stat țărănesc, chiar și atunci cînd (în Evul Mediu, dar și în epocile de înaltă cultură, Renasterea Italiană, Secolul lui Ludovic al XIV-lea), țărani constituiau imensa masă a populației, civilizația avea cu totul alt caracter fiind legată de viața burgurilor, a tirgurilor, a curțiilor princiale și regale.

Toate curentele de „dreapta” din gîndirea politică românească interbelică se întemeiază pe această logică firească, la care se adaugă o serie de particularități esențiale:

1. Negarea civilizației urbane, considerată fie hibridă, fie cosmopolită, fie de-a dreptul neromânească.
2. Negarea câștigurilor liberalismului prin critica acerbă a formelor culturale superioare și contestarea unei democrații reale, chiar în sensul definiției liberale a termenului (toată critica junimistă mergînd în acest sens, de la C. Rădulescu-Motru la N. Torja,

acesta din urmă, deși renunșase la naționalismul extremist antebelic, s-a întors la poziția sa de criticism acerb din lînerete și a păstrat iluziile tradiționaliste și țărăniștilor pînă la sfîrșitul vieții sale).

3. Negarea caracterului reprezentativ al clasei conducătoare (un Nae Ionescu mergînd pînă la excluderea tuturor „bunilor români” de la orice merit politic, indiferent că au fost în trecut corifeii Școlii Ardelenze sau mai recent L. C. Brătianu, fiul său ori Iuliu Maniu).

4. Nerecunoașterea dreptului la existență a minorităților naționale, preconizarea unui stat național pur, pe criterii dacă nu rusești, în tot cazul religioase.

5. Considerarea țării noastre în afara unui spațiu geografic determinat; oricum, dar nu în spațiul european, în cel mai bun caz într-un „Răsărit” din care dispărînd Rusia ortodoxă urma să ne exercităm o mare vocație istorică sau într-o „Tracie” himerică, (mult mai puțin revendicată de bulgari).

Toate aceste exagerări sau de-a dreptul aberații nu erau însă lipsite de un anumit totem și criza liberalismului românesc e o realitate ce nu poate fi negată; ea e baza oricărei acțiuni de dreapta în spațiul românesc; în timp ce vechii conservatori vorbeau în numele unei clase restrinse, conștinuînd într-un mod mai temperat politica liberală, noi le forțe ce se vedeau acum, vorbeau în numele masei lor, negau integral o realitate istorică, răsturnau un raport existent, voiau să impună o cu totul altă ordine în țară. Criza liberalismului românesc pornește tocmai de la faptul că se vede combătut cu propriile sale arme: numărul alegătorilor, denunțarea ficțiunii reprezentativității, etalarea unor rezultate nemulțumitoare.

Păruza conducătoare (de diferite nuanțe liberale din trecut), făcuse și înainte apel la mase, la întregul popor, îl mobilizase în acțiuni de interes național, îl dirijase energiile latente, dar nu se confruntase efectiv cu ei — decît poate în momentele tragice ale cîștării din 1907. „Dreapta” românească a ațuit să vadă mult mai realist și a sperat în favoarea ei noua situație. S-a dovedit în acel moment de criză că masele nu sînt „democrate”, tolerante și raționale, ci doar resentimentale, cînd nu revendicative, exclusiviste și iraționale. „Adevărata” țară nu era inclinată spre liberalism și democrație. S-a descoperit ceva mai tîrziu un lucru neprevăzut: că masele nu doresc să folosească efectiv puterea votului, că se dovedesc cînd de independenți. S-a conștinuit deci că masele populare, în forma lor preponderent țărănească, sînt indiferente pentru că sînt incompartibile cu civilizația „de import”, aduși în țara noastră după 1848, că aceasta trebuie eliminată, nu doar combătută din cîina în care i se dovedise falimentul și nici ajutată să se implinască.

Nae Ionescu, asemenea multor oameni „de dreapta”, inclusiv Nichifor Crainic, a trecut prin furtia țără-

nismului și a deocștelor pe care a provocat-o existența partidului național țărănesc; acesta se dovedise un partid „burghez” pe de-o parte, iar pe de altă preconiza o societate democratică, pe baze rurale, ceea ce se dovedea o imposibilitate în fapt. Toată dreapta românească a tras concluzii în favoarea ei: lumea rurală nu e în esență democratică și nu constituie nici măcar o etapă spre democrație.

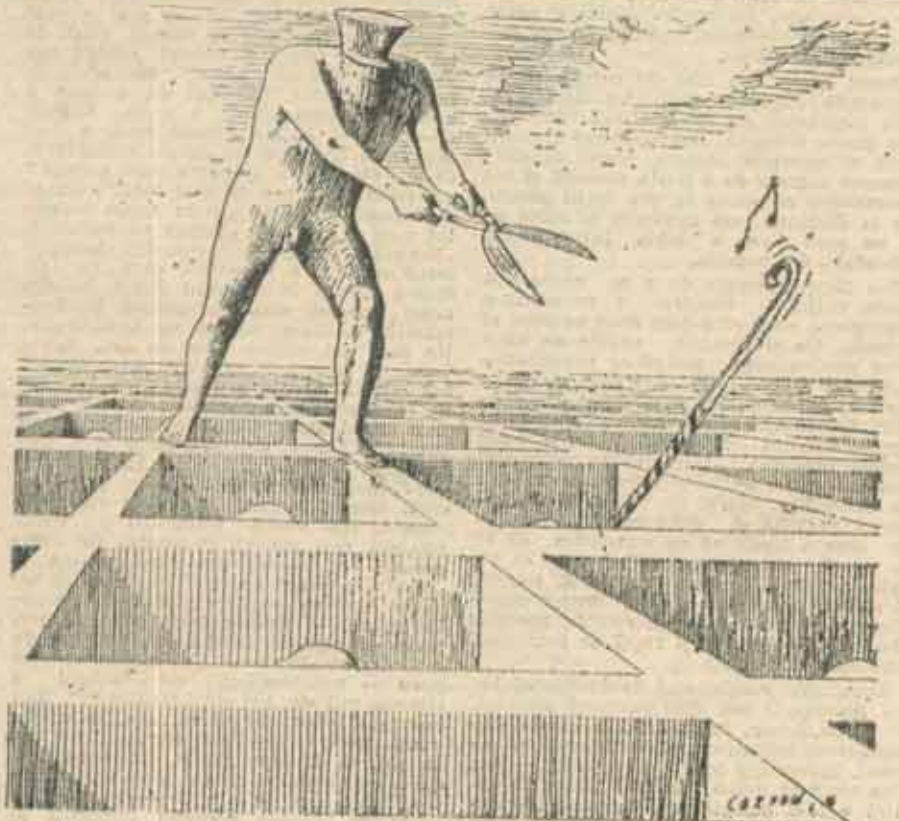
Prezența „țărăniștilor” în viața politică sau, mai propriu spus: a unor intelectuali de extracție rurală activînd într-un climat populat de demagogie filotărănească, a dat o coloratură nu neapărat fascistă, dar a orientat stilul nemulțumirilor, criticilor, revendicărilor spre dreapta. Erau cu toții antiliberali, antidemocrați, anticreștinși, ei nu s-au orientat în mod firesc spre „stînga” — și aici apare și își găsește explicația o nouă particularitate a vieții politice românești, sesizabilă pînă azi: de unde, la finele secolului trecut cel care urmăreau schimbările politice și sociale radicale erau socialiștii, și s-ar fi putut crede că o dată cu dezvoltarea societății, a economiei și a claselor „muncitoare”, ei vor deveni un partid cu pondere importantă, eventual majoritară, în România: extremismul revendicativ a luat forma dreptei politice, și, după război, socialiștii aproape au dispărut.

Orice fenomen de masă sau cu largi aderențe de masă este la noi în țară (și nu numai la noi) în esență de dreapta și „ceaușismul” adică social-fascismul românesc a însemnat o spectaculoasă dovadă în acest sens, în măsura în care, într-o vreme, a cucerit oarecari adesiuni populare. Să nu se înțeleagă din aceasta că noi considerăm țărăniștilor ca virtualmente „fasciști”, s-a dovedit că nici extremismul de dreapta nu i-a cucerit adesiunea, dar ei s-au folosit de realitatea ei împotriva societății democratice. Lumea rurală e o lume aparte, cu viața ei, cu mentalitatea ei, cu anumite raporturi specifice între oameni, care nu încurajează „trezirea” spre stadiul democratic așa cum și-au închipuit optimiștii ideologi liberali. Ea e indiscutabil organizată, tradiționalistă, rutinieră, oligarhică, endogamică și gerontocratică, nu tranzațională, revoluționară, individualistă, democratizantă. Inclinațiile ei nu sînt spre libera inițiativă și promovarea însului de excepție, ci spre conformism, modestie înțepoasă, cînd nu spre omogenizare.

Dreapta românească s-a născut din eșecul liberalismului și a invocat masele chiar dacă nu avea să le ofere soluțiile reale; le-a sperdat în tot cazul pornirile nondemocratice, considerîndu-le printr-o fraudă logică propriii ei aliați. Cine citește proza jurnalistice a ideologilor dreptei românești întîlnesc aceleasi formule pe care le vor lua comuniștii, înveciate în adresa posesanților, a puterzicului societății existente, apelul la resentiment, la instinctul joasă de răzbunare socială, la distrugerea capitalismului, a civilizației industriale, a „pluocrației” de cele mai multe ori de inspirație „judaică”.

Conștința aceasta ori cît ar părea de ciudată pentru un francez — inadmisibilă e datul esențial al experienței totalitare; dar ea întărește din ferice și definiția autentică democrației și-i validează existența.

● În anul 1983 revista „L'Alternative” publica un grupaj de caricaturi ale unor maeștri ai genului; erau manifestări transparente de solidaritate în sprijinul colegului Viaceslav Sisoiev, arestat la Moscova la 8 februarie în acel an, ca represie la adresa desenelor „incendiare” pe care le făcea publice. În numerele viitoare vom publica cîteva din desenele de care dispunem, ale lui Sisoiev și ale confrăților. În acest număr, un desen de CARDON.





DETERGENT ÎN ULEIUL MINCIUNII

G.I.D. — ISTORIA UNUI GRUP

• Marșul Alb • După prima mistificare evidentă • Provocările și 30 răspunde cu umor • Tineretea spirituală • Cercul de foc și dresorii cârcași • Breșia denunțătorilor • Un muncitor uluit de drepturile omului • Caravanele democrației • Dosarul lui Andrei Apostol nu există (teatrul absurdului).

Mi se confirmă la începutul lunii iulie că europenii din est sînt niște oameni oboșiți. Cursa pentru supraviețuire a injectat prea multe toxine.

La 19 iulie, însă, la București, Marșul Alb. Scepticismul multora se clatină. Dezamăgirea se mai spală și frica mai lasă din mînă clivea suflului. Românii se pot împotrivi. Mi s-a părut o victorie reală, chiar dacă în urma ei mulți deținuți din epoca minerilor zac în continuare în închisori, așteptînd în compania păduchilor epuizarea vacanței. Da, unii au nevoie de vacanță. G.I.D.-ul refuză această odihnă. E prea important și grav ceea ce se întîmplă în România acum ca să stai cu burta la soare.

Dupre oameni alături de care te simți mai puțin amenințat vom mai vorbi (scrie), dar începem cu această organizație de „tineri în suflet” pentru că ea a impresionat prin coeziune, coordonare în manifestațiile celor 6 luni de Românie post-revoluționară.

Grupul Independent pentru Democrație, spun membrii fondatori este politic, dar neînrolat într-un partid. Pe 24 ianuarie după ce F.S.N. și-a anunțat candidatura, studenții de la Medicină și de la Politehnică s-au întrunit în Piața Victoriei, aduși de indignare. Era prima mistificare. Pînă în 28 ianuarie grupul s-a constituit. Așa au fost văzuți în marea de oameni. Un grup a cărui forță venea din disciplina interioară. Răspundeau cu umor provocărilor. Stilul lor de opoziție

civilizată se contura. Învătau să-i recunoască pe provocatori și să-i anihileze, refuzînd metodele junglei. Doar învățau, pentru că știm cu toții ce s-a petrecut. Scopul G.I.D.-ului nu era totuși dezamorsarea bombelor din România. El au fost, ca și alții, martorii apropiați ai unor întîmplări rău prevestitoare. Acești tineri care la un moment dat au „avut nevoie de matori” prezentau la legiferare, în 15 februarie, programul prezentat în chenarul de mai jos.

Așa au devenit ei activatori ai conștiinței noastre. Nu știu dacă înamicii lor, (și ai oamenilor lucizi în general) s-au simțit periclitati. Adevărul nu convins. Cui? Cîtor dintre noi?

G.I.D.-ul n-a avut niciodată un sediu al său, ba a mai fost alungat din motive administrative și de la gazdele temporare. În toată hîltiușala a reușit să mențină canalele de comunicare între membri, să organizeze formele de protest.

„Toate acțiunile noastre au fost și sînt orientate în direcția democratizării societății românești. Cu modestele noastre posibilități am încercat ca prin materiale tipărite, prin discuții, mitinguri și demonstrații să contribuim la popularizarea noțiunilor de democrație, stat de drept, drepturile omului”.

Marșul și demonstrația nu sînt modalități exclusive. G.I.D.-ul nu se consideră o organizație de stradă. Crezînd în eficiența cuvîntului, și-a dorit un ziar. În concepție, el există. În fapt... ca și cu sediul. S-a rezumat la foi volante, distribuite precum manifestele. Stilul lor este concis, percutant. În joslul paginii stau cele trei inițiale. Insist asupra acestor lucruri pentru că oamenii din G.I.D. le respingă ascunzîndu-se, lasîndu-le. Cînd cauți adevărul, obstacolele te stimulează. G.I.D.-ul îi caută bine. Relațiile sale cu celelalte organizații ale opoziției sînt de informare reciprocă, de cunoaștere. Atenția grupului s-a transformat în vigilență. Greșelile politice sînt taxate constant. Viața acestui grup este atît de implicată în istoria anului 1990 încît G.I.D.-ul poate fi văzut ca un generator de istorie. Prezența la demonstrații, inițierea inițierilor din Piața Unirii, și apoi participarea la fenomenul Piața Universității, (o spun cu respect și durere)... Piața Universității — cercul de foc pe care l-au întins dresorii unor tineri (în suflet) prea curași ca să știe să se apere. În manifestația Universității, G.I.D.-ul a intrat în 24 aprilie, ca reacție la ostilitățile dimineții. A ieșit după o lună de zile cînd totul începuse să semene cu o infringere cotropită de „sfotari”. „Armele noastre sînt foarte clare, jucăm cu cărțile pe față, iar ei sînt profesioniști în diversiune”.

Deși epuizată, perioada a fost și o probă de rezistență. G.I.D.-ul reușea să controleze o parte din Piața și să realizeze o informare periodică a membrilor asupra cursului lucrurilor. După luna de participare au rămas să-i sprijine pe greviștii foamei. Totul se degrada rapid. În 13-14 iunie „n-am putut interveni cu nimic”. Faptul că nu au avut sediu a scutit hoardele de o devastare în plus. Membrii G.I.D.-ului au „beneficiat” în schimb de „serviciile” „breșiei denunțătorilor”. An-

drei Apostol, bolnav de ochi, fără medicamente — în închisoare. Familia într-o situație critică. Vinovăția lui Andrei — participarea la demonstrația din Piața Universității. În realitate, nevoia de a găsi niște țapi ispășitori, ca nu cumva să rămînem, ca în decembrie, fără vinovați. Și defuziunile delatorilor. Așa au fost împinși lîngă infactorii de drept comun (și), oameni a căror singură vină era refuzul minciunii. După zilele „miniore” o silă groasă se lăsa peste București. Jocul era prea murdar. Era o stare pe care numai Ceaușescu reușise să o inducă. Sîlă și frică. „A trebuit să organizăm marșul de pe 13 iulie în primul rînd ca oamenii să nu le mai fie teamă”. Încercări de barare a acestui act au fost. G.I.D.-ul a obținut însă pînă în urmă semnătura. În timpul marșului au fost și încercări de diversiune. Au reușit să le izoleze. Din nou coordonarea îi ajută. Și ochii atenți, nu numai pentru a vedea, dar și pentru a înțelege și păstra în experiența grupului ceea ce servește scopului: realizarea unei democrații reale în România avînd la bază adevărul.

Membrii G.I.D.-ului au certitudină: „Sansa este a noastră. Sîntem de partea adevărului, în timp ce ei au în brațe minciuna pe care o etalează conștient”.

Forța grupului — cinstea, corectitudinea. Efectul grupului — oamenii încep să înțeleagă (un muncitor era uluit că drepturile omului sînt cunoscute în S.U.A. de sute de ani). Și să vorbească cu folos. În ședințele grupului, diversitatea de profesii și opinii clarifică și îmbogățește raționamentele. Informările sînt în sfîrșit nedeformate. Ideile sînt originale: „Vrem să inițiem niște caravane ale democrației. Să le explicăm și altora, să mai învățăm și noi”.

9 august — ședință G.I.D. într-un sediu de imprumut. La ordinea zilei: lista arestațiilor din 13 iunie. Apărută în presă grație G.I.D.-ului. Unii au fost eliberați. De la ei și din alte surse au aflat date despre situația celorlalți, rămași după grații. Avocatul lui Andrei Apostol nu are acces la dosar pentru că nu există probe acuzatoare. În penitenciar mincarea bate spre lături. La aer sînt scoși la două săptămîni. Declarații se iau zilnic. Presiuni asupra interogațiilor nu s-au făcut. Într-o celulă a celui a arhitect le susține moralul colegilor de detenție. Dar starea lor i-a hotărît să intre în greva foamei. La vorbitor ajung printr-o minune sau deloc. Se așteaptă totuși eliberarea lor.

Păpușarii scenei politice îndrăgesc teatrul absurdului?

MARINA MEZE

Citatele sînt luate din materialele G.I.D.-ului și din discuțiile cu membrii săi.

GRUPUL INDEPENDENT PENTRU DEMOCRATIE

1. Nu candidăm în alegeri. Fiecare membru este liber să-și dea votul a celei forțe politice pe care o consideră cea mai apropiată de idealurile sale.
2. Ne constituim ca un grup fără ambiții politice. Forța noastră rezidă în polarizarea în jurul idealurilor de cinste, dreptate, adevăr, competență, a celor ce doresc să ia parte la viața politică a țării, fără a se angaja în lupta politică pentru putere.

Considerăm că forța noastră nu este dată de numărul membrilor grupului, ci de calitatea morală a acestora.

3. Tineretea spirituală este un atribut al grupului nostru, admînd ideea că există tineri care se nasc bătrîni și bătrîni care sînt tineri.

Grupul este deschis tuturor celor care ne împărtășesc idealurile, indiferenți de cultură, naționalitate, sex, religie și vîrstă.

Acordăm încredere oricărui om care dorește să intre în grupul nostru, menținîndu-ne rezerva de a-l exclude în cazul în care acesta compromite idealurile noastre.

4. Scopul nostru este de a lupta pentru drepturile fundamentale ale omului:

- dreptul la viață,
 - dreptul la libertate,
- pentru realizarea și consolidarea unei democrații reale. Vom condamna și vom aduce la cunoștința opiniei publice abuzurile de orice fel, minciuna și necinstea, demagogia și incompetența, indiferența de grupul sau persoana care le manifestă. Prin opiniile noastre competente argumentate, ne vom aduce contribuția la viața economică, culturală, socială și politică a țării de pe poziții realiste.

bilă oricînd. Pentru că e mai lesnicioasă, oricum, decît (d)umanitatea: tot astfel cum e mai comod să fii grobian decît gentil — carența gentiletei noastre (care e NU ipocrizie, dar abnegație: o negare de sine), un mic altruism) fiind, asijdere, slarmantă. Numai că, dacă gentiletea: caracteristică mundană și, doar într-astfel, și mondenă (fără ca, totuși, să uităm că San Francisco, n „cortesia”, vedea o „proprietă di Dio” U, e, într-un fel, facultativă, absența noastră pietate ne desacralizează jalnic făcînd din noi niște „păgîni”. Ghilimetarea respectivelor vocabule nu-i fără noimă, căci (minus sensu-l popular) ceea ce cheamă-se păgîn nu va să zică și „ateu”. Impietatea absolută, de care trogloditii însuși par, totuși, a fi fost străini. Li-i proprie celor ce coboară din Demonii lui Dostoievski. (Pentru acestia, însăși jertfa teribilă a lui Jan Palach e nu mai mult decît să zicem, accidentalul holocaust al unui brav pilot de curse, vrednic, și el, de compoziunea, dar nu și de evlavie noastră — cum, sub alt cer, un kamikaze.) Acum, cît desore pietate: virtute christică, desigur, ea nu e una exclusiv (cum nu e nici obștesc) crești-

nă — (for)creștinismul nostru cosmic fiind plios cu prisosință. Pinea al vinul, de exemplu, vor fi fost sîntele înaltele misterului eucharistic: premariologică, asijdere, sacralitatea născătoare (în ciuda unei „carantine” igienico-supersticioase); sacru, n căminele păgîne, adică n la Cité antique”, străinul care-l trecea pragul — hostia-ul (hospitatizat... E pentru ce, nu de la clerici (și de la valul de asiduu clericalism postdecembrist) e, pe cît cred, de așteptat reinstaurarea pietății în noaptea inimilor noastre. Oricum, cu minime excepții, nu orecitimea ortodoxă confirmă versul incipient al strofei ultime din Un răsune!, alias „Desteaaptă-te române”: „Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină”. Si nu știu cîți din zisa tagmă vor fi cerut, în veltiaz, eliberarea din Jilava a liderului studențimii — al cărui poster, scos pe uliți, ca prapuri în procesiune, nu se putea să nu le-aducă aminte, pînă mai deunăzi, de năframa Sfintei Veronica.

(Timișoara, 1-3 august '90).
* Cf. Fustel de Coulanges, op. cit., Paris, 1922, p. 76.



Fotografii de OVIDIU BOGDAN

NOTE DESPRE ISTORIA UNOR RELATII PRIVILEGIATE

● Citeva inseranări de la „margine”, dintr-un unghi independent ● Motivațiile deschiderii operate de echipa Nixon-Kissinger ● Ceea ce se întâmpla în țară era foarte diferit de ceea ce se credea la Washington ca se întâmpla ● Zodia Brzezinski — o armătură morală pentru politica externă a S.U.A. ● Momentul 1977: mișcarea Goma, cutremurul „campionul drepturilor omului”: Jimmy Carter ● Următoarea etapă: România are o economie profund și periculos dezechilibrată ● Vestul descoperă că reacțiile populare lipsesc ● Performanța externă îi asigură lui Ceaușescu avantaje decisive în disputele din cadrul conducerii comuniste ● Creditul a fost folosit de către elan în propriul său interes ● Un semnal de alarmă, datat 1986 ●

Autorul acestor însemnări nu este diplomat, nu a deținut nici o funcție politică în sistemul politic al țării sale, nu a reprezentat niciodată guvernul român peste hotare, iar ca politolog a fost interesat în special de problemele modelării matematice a relațiilor internaționale. Cititorul va remarca el însuși, și gestul de repede, că textul de față nu cuprinde nici amintiri de emisar profesionist, nici analize întemeiate pe îndelungi cercetări de arhive și nici încercări de analiză structural-cantitativă a multiplelor legături dezvoltate între S.U.A. și România în ultimii 15 ani: autorul s-a aflat, în acești 15 ani, „la marginea” și deloc „în centrul” relațiilor dintre cele două țări.

Textul de față cuprinde o cronică, scrisă „de la margine”, dintr-un unghi de vedere independent. Cititorul va trebui să adauge singur, ori de câte ori lipsește, expresia după părerea mea. Orice referință este aici nu rezultatul unor informații senzationale, ori a unor decodificări arogante cu aer doctoral — ce caracterizează atâtea lucrări ale unor politologi gata totdeauna să li învețe pe politicieni ce să facă — ci fructul unor analize adesea simple, justificate, poate, numai de imensa doză de bună credință și onestitate a unui observator ce a investit eforturi mari în a-și păstra luciditatea.

Spre deosebire de analiștii profesioniști, cu acces la arhive și la date confidentiale, autorul nu etie dacă deschiderea către România operată în 1968—1969 de administrația S.U.A. a fost o inițiativă americană ori a fost răspunsul la avansurile Bucureștiului, dornic să își consolideze independența atât de energic afirmată în timpul crizei cehoslovace din august 1968. Este evident că, cel puțin în ochii unui observator neutru, ceea în afara obținutului s-a mișcat în acei ani, de la Washington către București.

Deschiderea către România a administrației Nixon (ori mai exact Nixon-Kissinger în politica externă) era astfel, după părerea mea, motivată în special de argumente geopolitice, de politica globală americană. Aici ar trebui adăugați probabil o serie de factori conjuncturali, ca interesul cercurilor de afaceri în plasamente bune în țări cu care pînă atunci relațiile economice nu fuseseră prea dezvoltate — și care deci ofereau bune șanse de viitor, dar șanse garantate de guvern — preocuparea pentru rezolvarea unor probleme ale minorităților cu puternic sprijin din Occident (emigrarea în Israel și R.F.G.), modul promițător în care evoluase România în anii 1964—1965 și tendința tehnocrată ce părea a se fi instalat în viața economică, socială și chiar politică românească.

Liderii români au lăsat astfel impresia unor naționaliști bine intenționați, mai mult români decît comunisti, înclinați spre viziuni pragmatice, mult mai de înțeles pentru americani decît eventualele mesianisme egalitare. Și nu trebuie neglijată nici oportunitatea pe care americanii au crezut-o câștigată, de a avea, indirect, prin România, o legătură cu forul de decizie al Pactului de la Varșovia. Interesul pentru un asemenea canal de informație și comunicare nu putea astfel fi de subestimat.

Această imagine idilică, a unei Români naționale, solidară în jurul liderilor ei, a contribuit mult la întărirea creditului pe care și l-a creat Bucureștiul în ochii Washingtonului la sfîrșitul anilor '60.

La începutul anilor '70, confuziile între ceea ce se petrecea în România și ceea ce credeau politicienii americani că se petrece în România erau, desigur, mai puțin evidente decît astăzi. Este poate semnificativă, în această perspectivă, lipsa de interes cu care erau priviți în S.U.A., în acei ani, criticii interni ai guvernului de la București. Semnatarul acestor rînduri nu poate uita stupoarea cu care era întîmpinat în S.U.A., în 1975—1976, în cercurile politice, atunci cînd atrăgea atenția că în opinia sa, ceea ce se întâmpla în România era foarte diferit de ceea ce se credea la Washington că se întâmpla. N-a lipsit aici nici sentimentul jenant că era privit uneori ca sabotaj al bunelor relații dintre cele două țări, poate interesat în deteriorarea lor, jucînd astfel, conștient sau inconștient, „cartea Moscovei”.

Eram în Washington, în 1976, cînd președintele Gerald Ford a pierdut alegerile în favoarea, atunci necunoscutului Jimmy Carter. Am înțeles ce entuziasm și ce speranțe se legau de politica drepturilor omului în cercurile politice pe care le frecventam. Ex-

MIHAI BOTEZ

cedați de „Realpolitik”-ul lui Henry Kissinger — în virtutea căruia, în anii destinderii, liberalii americani păreau a crede că au câștigat toate negocierile, pierzînd în realitate competiția politică cu U.R.S.S., în avans și în ofensivă ideologică și diplomatică pe multiple fronturi, mulți politicieni americani vedeau în promovarea drepturilor omului — evident în versiunea occidentală, înscrisă în celebratul „al treilea coș” al tratatului de la Helsinki, un obiectiv de termen lung ori chiar o ideologie coerentă, orientată către individ, opozabilă cu șanse de succes pe plan planetar ideologiei colectiviste comuniste. Politica externă a S.U.A., în viziunea lui Z. Brzezinski erod, urma să capete astfel o armătură morală dincolo de interesele naționale ale S.U.A.

Reevaluarea atitudinii guvernului S.U.A. față de România era astfel de așteptat încă din anii 1976—1980. Și este numai meritul unor excelenți diplomați, la Washington și la București, de a fi prelungit firul româno-american. În pofida oricărei logici — și

Fragmente din studiul „RELATIILE DINTRE GUVERNUL S.U.A. și ROMANIA — O PRIVIRE INDEPENDENTĂ DE LA BUCUREȘTI”

împotriva curentului — a avut loc vizita de stat a președintelui României la Washington, probabil unul din cele mai stranie acte din istoria diplomatică a acelor ani. Împreună cu cutremurul din 1977, întelegerea la nivel înalt între cei ce era privit, în Est, cu speranță, drept „campionul drepturilor omului” (președintele Carter) și liderul român a avut drept rezultat destrămarea mișcării drepturilor omului ce începuse a se organiza în România în acei ani.

De cel puțin 7 ani, dezbaterile din Congres privind prelungirea clauzei națiunii celei mai favorizate acordată României se transformă în spectacole incomode pentru toată lumea și în special pentru administrația S.U.A., pusă în situația dificilă de a explica altora ceea ce ea însăși nu-și putea explica. Emigranți aduși la disperare, ori cetățeni S.U.A. de origine română, ori pur și simplu prieteni ai unor români cu probleme ori contestatari cu preocupări teoretice se adresează comisiilor Congresului denunțînd violarea drepturilor omului. Ce poate răspunde administrația la aceste încriminări? Se poate oare spune că în România nu se pun piedici în calea liberei circulații a oamenilor și ideilor — cînd este bine cunoscut regimul pașapoartelor și al relațiilor cu străinii? Că guvernul nu pedepsește — indirect cel puțin — pe cei ce vor să se stabilească în străinătate cînd atitea acte și dispoziții descurajează emigrarea? Ori că autoritățile tolerează credințele religioase — cînd atitea fapte certifică contrariul?

În spiritul logicii politice devine greu de înțeles ce fel de independență are regimul de la București dacă aceasta este condiționată de factori din afara lui, și de departe merge această condiționare și în ultimă analiză, dacă ea se mărginește într-adevăr la afacerile interne și nu antrenează și aspecte ale politicii externe. În acest caz devine greu să se mai vorbească de inițiativele românești în politica externă și de independența față de U.R.S.S.

Emergența problemei drepturilor omului, în anii 1970—1980 a fost momentul de cotitură în evoluția relațiilor româno-americane. Tot ce a urmat — respectiv și perioada de după 1980, rămîne puternic ancorat în noul cadru, așa spune ideologie, în care se așază politica externă a S.U.A.

Spectaculoasa victorie a republicanilor, în 1980 și 1984, și instalarea președintelui Ronald Reagan drept lider reprezentativ și necontestat al noului val al con-



științei politice americane a modificat esențial atitudinea guvernului S.U.A. față de România: în ciuda speranțelor liderilor de la București —, ce credeau că problemele drepturilor omului, producătoare ale altor dificultăți, vor fi îngropate odată cu administrația Carter și că, în mod tradițional, republicanii vor reveni la primatul argumentelor geopolitice, cu șanse de reîntoarcere la atmosfera perioadei Nixon-Ford, a devenit limpede că noua administrație nu va schimba principiile unei politici externe pe promovarea drepturilor omului. În plus, noua administrație a apărut dispusă să le pună în practică într-o viziune în care nu au lipsit nici argumentele geopolitice și nici cele vizînd prezervarea interesului național.

La Washington se descoperă — cu întîrziere — că la București investițiile au fost greșit orientate, că s-au estimat eronat atît resursele cît și perspectivele pieței: ceea ce ar fi trebuit să fie o „istorie de succes” și un exemplu de urmat pentru altele țări comuniste s-a transformat în exact contrariul.

La începutul anilor '80, România apare ca o țară cu o economie profund și periculos dezechilibrată, cu o industrie greșit orientată, cu nevoi de materie primă și energie ce nu pot fi realizate decît decît de Moscova. Aceasta implică evident ceva de oferit în schimb, măcar pe plan politic. La toate acestea se adaugă o agricultură în derută, resursele scăzute, mari datorii externe și puține șanse de a leși din situație, în special datorită obstinției unor lideri aroganți și autoritari ce refuză să-și recunoască erorile, și perseverență pe aceeași cale care i-a adus în situația de criză.

În locul istoriei de succes, ziarul aduce informații despre foamea și frigul din locuințele românilor, știri despre raționalizarea alimentelor și benzinei, despre cozile — de zile — pentru procurarea celor necesare traiului zilnic. Și toate acestea în vreme ce, cu surprinzătoare nepăsare, guvernul român își continuă programele de prestigiu, de tipul canalelor de eficiență economică discutabile ori palatelor menite a perpetua în timp memoria actualilor lideri.

Vestul descoperă totodată că reacțiile populare lipesc, în ciuda oricărei logici politice. Aceasta alimentează ideea că românii sînt alfel decît restul oamenilor, gata eventual să sacrifice vietele lor și ale copiilor lor pentru prestigiul național. Și, în cele din urmă apare ideea, ca o alternativă la această explicație extravagantă, că lipsa de reacție este rezultatul fricii de o reprimare bine organizată de către un aparat de control social omniprezent și stătu-ternic.

Analiștii aplicați vor scoate în evidență în detaliu cît de mult a folosit guvernul comunist de la București sprijinul practic nelimitat acordat de cel puțin 3 administrații americane succesive. Nu este astfel hazardată afirmația că politica S.U.A. a avut un rol covîrșitor în proiectarea liderului de la București ca personalitate de anvergură planetară.

Performanța externă excepțională, mai ales la începutul anilor '70, i-a asigurat liderului român, înaintea altor factori, avantaje hotărîtoare în disputele din cadrul conducerii comuniste, ajutîndu-l să își înălțare rivalii și să își promoveze susținătorii, în rîndul cărora un rol esențial îi are propria sa familie. Ar fi desigur exagerat să spunem că delirantul cult al personalității de la București ar fi rezultatul politicii externe americane, dar orice analiză lucidă nu poate neglija rolul important pe care acesta l-a avut în stabilirea actualului configurații de forțe politice în România.

Merită o analiză aparte modul în care interesele guvernului român și interesele poporului român —

(Continuare în pag. 15)

● O dilemă cardinală: relații bune cu toți vecinii ● Arma istoriei împotriva naționalismului ● Educarea cititorului în spiritul schimbului de valori ● Un proiect: crearea Institutului de studii socio-istorice asupra Europei Centrale și de Sud-Est, cu sediul la Timișoara ● „Noi nu vrem răul românilor” ● Înțelegerea dintre popoare, realizabilă prin comunicare și cunoaștere ●

NECESARA ÎNȚELEGERE A ALTERITĂȚII

O JUMĂTATE DE ORĂ CU PROF. KOSÁRY DOMOKOS
PREȘEDINTELE ACADEMIEI UNGARE DE ȘTIINȚĂ

Amplasată în imediata vecinătate a Dunării și a podului cu lanțuri, clădirea Academiei Ungare de Știință însoțită de nota specifică a arhitecturii de secol al XIX-lea. Privindu-i fațada, studiindu-i interioarele regăsești ceva din acel timp al zburătorului emancipării, al metamorfozelor, al trăirilor singulare și colective totodată. Rememorez gândurile lui Széchenyi István, unul din fondatorii Institutului (1825) despre care Gheorghe Barițiu spunea că a fost un Welthürger. „Este de ajuns — scria liberalul ardelean la 1850 — ca noi românii am simțit că Széchenyi István a fost unul dintre cei mai mari bărbați ai secolului nostru” (Gazeta Transilvaniei, 1860, 14 aprilie, nr. 61-62). Când am aflat că Academia Ungară e condusă azi de cărturarul Kosáry Domokos, istoricul evului iluminist ce-mi pare a fi unul din continuatorii de primă mână ai conceptelor széchenyene, mi-am zis că e cu neputință să ocolesc o discuție cu Domnia Sa. Spiritual vorbind, m-ar putea angaja în acel mult visat dialog necrucat de unde s-ar putea naște superioritatea morală învingând întotdeauna și prelungind violența.

VICTOR NEUMANN: Nu ne-am văzut de cîțiva ani buni. Era prin 1983 când ne-am cunoscut, eu ocazia stagiului meu de documentare în arhivele și bibliotecile budapeștane. Între timp, multe s-au schimbat.

KOSÁRY DOMOKOS: Ultimele Dvs. scrisori le-am primit în a doua jumătate a anului trecut. În urmă cu doi-trei ani am primit și cărțile Dvs. Vă mulțumesc pentru atenție și vă pot spune că am citit cu mare interes „Convergențele spirituale”. M-am întrebat ce vi s-a întâmplat în decembrie '88, cum ați traversat chinurile zilei când viața Timișoarei devenise cap de afiș în presa europeană și mondială.

V. N.: Eram în Germania Federală, la Heidelberg, când a pornit revolta populară. Cum ați aflat din corespondență, fusesem bursierul lui Friedrich Ebert Stiftung; aveam de gând să vă vizitez la întoarcere. Evenimentele din decembrie m-au determinat, firește, „să-mi schimb programul”. Atunci, am fost cu toții marcați, iar cel ce ne aflam în afara granițelor țării fuseserăm, dacă nu fizic terorizați, psihic, eu sigurată; legăturile telefonice întrerupte ne-au cauzat (mie și prietenilor români) emoții de nedescris, astfel că radio Europa liberă sau televiziunea germană erau singurele surse de informare despre măcelul de la Timișoara. În tot cazul, va fi greu de rescris istoria momentului, metodele istoricului îmi apar ca fiind precare, cel puțin când mă gândesc la zig-zag-ul unui asemenea eveniment.

Aș vrea acum să discutăm și altceva, mai cu seamă că sînt încintat să vă găseșc aici, la Academie, în calitate de președinte al celui dintîi for de știință și cultură al țării Dvs. Vă felicit pentru alegerea în această funcție.

K. D.: Mulțumesc mult pentru amabilitate. Cu ce vă pot fi de folos în acest moment?

V. N.: V-am solicitat pentru această întâlnire în ideea de a schimba câteva impresii pe probleme de știință, precum și de actualitate socio-politică. Sînt curios, de pildă, care ar fi perspectivele de lucru ale Academiei Ungare, care este concepția după care vă ghidați în perioada care urmează: ca istoric, ce rol acordați istoriografiei în ansamblul științelor umaniste. Cu acordul Domniei Voastre am să caut să fac publice în România punctele de vedere pe care mi le mărturișți.

K. D.: De acord, mai ales că doresc să se știe la Dvs. cum gîndesc, care sînt aspirațiile mele, ale noastre, ale Academiei. Cu atât mai mult cu cît e vorba de o țară vecină, iar relațiile cu toți vecinii le vrem foarte bune. Trăim momente de tranziție. Ele sînt dificile pentru fiecare dintre noi și nu e deloc simplu să le depășim. Cred însă că există resurse intelectuale, profesionale care ne vor ajuta să ajungem la nivelul statelor din Vest. E drept că problemele cu care ne confruntăm în plan economic sînt mari. Facem însă eforturi considerabile pentru privatizare pe scară largă, am trimis foarte mulți oameni la specializare în Occident; ei vor studia pe lângă marile firme de comerț și industrie, în Universități și Institute. De asemenea, am stabilit convenții cu statele avansate spre a ne trimite specialiști din toate domeniile de la care să învățăm procedeele tehnologice, științifice, aplicative de ultimă oră. Avem proiecte pentru colaborări de durată și într-o direcție și în alta.

V. N.: Îmi face impresia că în noul context Academice vor deține un loc foarte important în orientarea ideatică, în educație, în emanciparea de sub servitutea vechii mentalități. Prin răspîndirea culturii va trebui să depășim, la scara națiunilor, înțelegerea trunchiată, separatistă, cultivată de politicieni și istorici. Identitatea noastră e una europeană, cum orice istorie e adevărată alina vreme cît e universală (Novalis).

K. D.: Nu numai istoria scrisă, dar și celelalte științe umaniste vor contribui la crearea noului stări de spirit. Am inițiat o colecție care se numește „Études comparées sur l'histoire des peuples d'Europe”, în cadrul căreia vom publica numeroase cărți, unde istoria popoarelor — națiunilor — continentului va fi privită prin interfeerentă. Am constatat cu satisfacție că ați lucrat în acest registru volumul Dvs., „Convergențe spirituale”. Deel, o cunoaștere, o înțelegere care se raportează mereu la alteritate, mereu la relația inter-etnică. În acest fel vom analiza și interpreta istoria Ungariei. A propoz de resentimente, de faptul că, probabil, ați văzut în librării cărți, broșuri și reviste, care ne duc cu gîndul la sensuri naționaliste, pot să vă spun că noi ne străduim să schimbăm această direcție, iar prin scrierile pe care Academia și editurile aferente le vor propune vom căuta să învățăm cititorul de limbă și cultură maghiară să vadă, să priceapă trecutul, ca și prezentul, prin prima schimburi de valori existente dintotdeauna. Nimeni nu e singur pe lumea aceasta, nimeni nu s-a putut și nu se va putea dezvolta singur. Și, la concret, am pregătit deja patru volume privind istoria Ungariei, în care toate problemele sînt abordate în context european, analizele și interpretările urmăresc raportul dintre universalitate și particularitate. Înmanuncherile, punțile de legătură, contribuțiile multiple, plurietnice și plurilingvistice își vor găsi locul cuvenit în cuprinderea riguroasă și mult mai reală a trecutului. Primele două volume vor apărea în septembrie și ele sînt scrise de Engel Pál (Vol. I, perioada veche) și Szakay Ferenc, (Vol. II, evul mediu). Următoarele vor fi scrise până la sfîrșitul acestui an; cel de-al treilea l-am redactat eu și cuprinde perioada 1790-1867, iar

cel de-al patrulea aparține lui Glaz Ferenc și se ocupă de ultimii o sută de ani, ajungînd pînă în jurul lui 1990. Editurile Hätter și Toka sînt acelea cărora le-am încredințat munca noastră, edituri noi în care ne punem mari speranțe. Cele vechi au și început să piardă pașul, în orice caz nu mai au ponderea de dinainte. Dar acum să vă întreb și eu ceva. Care sînt proiectele Dvs.? Hătănesc că unele idei pot fi puse acum în aplicare sau cel puțin veți încerca să le materializați într-un fel.

V. N.: Dorim să înființăm (scripție am și făcut-o) Institutul de studii socio-istorice cu aplicare specială asupra Europei centrale și de sud-est. Sediul său va fi la Timișoara. El se va ocupa de cercetarea regiunilor de interfeerentă dintre Europa de mijloc și aceea de sud-est. Va urmări recuperarea valorilor culturale, religioase, sociale, instituționale, mentale ale grupurilor etnice din această „zonă”. O recuperare care găsesc că nu e posibilă decît în registrul unui studiu comparat — așa cum și Dvs. gîndiți — bazîndu-se pe sondări plurilingve: Institutul are deja constituită echipa de studii care minulesc foarte bine două sau mai multe limbi zonale, precum și cel puțin una de circulație internațională. Va fi vorba de un travaliu aplicat cu metodologii moderne, inspirate în bună măsură de Annales, de Școala franceză contemporană de istorie și sociologie. De altfel, pot să vă spun că francezii au recepțiat ideea mea extrem de rapid, unul din directorii de cercetări de la „Centre de sociologie de l'Education et de la culture”, promișîndu-mi un foarte serios concurs în realizarea proiectului și în încadrarea studiilor în programul european, așa cum s-a procedat pe această linie cu acelea ale Institutului similar din Polonia, Cehoslovacia, Ungaria.

K. D.: Excelentă inițiativă și sper că veți reuși să demarați în cel mai scurt timp. Într-adevăr, lumea științifică europeană va fi dornică să intre în comunicare cu o asemenea instituție. Cred și eu că veți obține înfrățirea cu multe Institute academice similare din Occident și nu numai. N-ar fi lipsit de importanță ea, după un timp, să deschideți cursuri de specializare la care să invitați cursanți din țările vecine. Eu v-aș recomanda un număr de tineri din Ungaria care să frecventeze asemenea cursuri. Ar fi și această o șansă pentru o mai bună și mai obiectivă cunoaștere reciprocă.

V. N.: Cu permisiunea Dvs., m-aș apropia puțin de aspectul aceștia al reciprocității. Cum vedeți problema româno-maghiară din Transilvanis, deopotrivă raporturile dintre statele noastre?

K. D.: Vorbeam în anii trecuți și cu istoricul Al. Zub despre relațiile româno-maghiare, amîndoi ajungînd la concluzia că naționalismul nu-și are temel și că numai printr-un efort conjugat vom fi în măsură să educăm Omul, societățile în genere. Noi nu vrem răul românilor. Nu vrem separatisme și nu dorim amestec în



Budapesta, octombrie 1956

problemele politice ale țării Dvs. Înțelegerea prin comunicare și cunoaștere este deviza noastră. Ele se pot realiza prin cultură, printr-o mișcare spirituală care va conduce la înfrățire. Mulți prieteni români au aceeași concepție.

V. N.: Cum priviți U.D.M.R.-ul? Societăți că e firese să existe o asemenea formațiune politică?

K. D.: Întrebarea e binevenită. Am să vă mărturisesc că dacă ar exista forme de organizare a vieții culturale în limba maghiară, dacă ar exista o rețea de școli bine pusă la punct, universitate, Institute de cercetări, n-ar mai fi nevoie de un organism politic de genul aceluia menționat. Aștia timp cît nu există e normal ca cineva să-și asume rolul de a apăra drepturile și a reprezenta aspirațiile spirituale tradiționale ale minorității maghiare din România. Domokos Geza este un intelectual pe care îl stimez foarte mult și cred că și eu aș proceda la fel dacă aș fi în locul său. Se cuvine să precizez că eu nu sînt originar din Transilvania, dar acesta e modul meu de a raționa.

V. N.: Vă mulțumesc foarte mult pentru discuție. Cred că ne vom revedea anul viitor, la Bristol, unde va avea loc Congresul dix-huitiemiștilor.

K. D.: Mă bucur că aveți de gînd să participați. Miine plec la Oxford în vederea organizării. Vă doresc mult succes în împlinirea frumosașelor Dvs. proiecte și spor în cercetarea științifică.

VICTOR NEUMANN

DIN NOU

DESPRE

MARXISM

Este de natura unei teorii să crească din observații, ordonări și argumente; să se poată explica drept optică motivată. Marxismul a crescut și el dintr-un efort de înțelegere și nu sînt doar excepții reușite lui. Dar nu rezultatele fructificabile au contat mai întii pentru fenomenul marxist.

Este de natura oricărei teorii să fie limitată, să propoaze erori sau să blocheze imaginația. Greșelile, în general, se plătesc. Costul social al marxismului a fost înspăimîntător pentru că prima dată o doctrină a devenit practică atât de rapid, cu o asemenea anvergură; mai ales, prin detaliile ei nefaste. Acum, cînd totul pare să se recupereze, cînd în institutele de cercetări sociale revin vechii profesori de marxism, să le reamintim.

Mai întii, modul în care fenomenele socio-culturale au fost reduse la dinamica fenomenelor economice. Postulatul — determinarea asimetrică structură-suprastructură — este dezvoltat uneori de către Marx cu rețineri și menajamente. Dar tezele sale de referință păstrează un caracter primitiv și extremist. A spune că familia, statul, dreptul, morală, știința, arta nu sînt decît moduri particulare de producție subordonate legii ei generale (*Manuscrise economice-filozofice*) descalifică nuanțările din alte contexte. Formulele didactice prin care Engels teoretiză dogmatic reducerea suprastructurii la structura economică (*Materiale pentru Anti-Dühring*) au devenit, în textele agresive ale lui Lenin, clișee ideologice, cu efecte decisive asupra politicii sociale în țările comuniste de mai târziu.

Remarcarea dependenței fenomenelor socio-culturale de factorii productivi a fost o etapă firească. În ultimă instanță (deci este o implicație de bun simț a caracterului holistic al organismului social). Dar starea întregului sistem este, la un moment dat, o funcție (complicată) de starea anterioară a fiecărui sub-sistem în parte; doar în mod excepțional se poate face o separare netă de la cauză la efect. Fără îndoială că avînd un număr de factori stabilizați, la variația anumitor parametri (fie aceștia economici) ajungem să recunoaștem anumite corelații (fie acestea cu factorii de suprastructură). Dar tot atât de sigur ar fi verificarea experimentului invers: nu pe această cale vom ajunge să testăm caracterul fundamental al factorilor de natură economică și cel (numai) derivat al factorilor socio-culturali.

Trecerea de la observația sociologică îngustă — în sensul experimentelor ipotetice de mai sus — la o perspectivă cuprinzătoare sprijină cu atât mai puțin teza reducționistă. Fie că privim viața grupurilor de mici dimensiuni, aflate în zorii istoriei, obiect al cercetării etnologice, fie că se analizează global societățile moderne, sîntem în măsură să recunoaștem legături între o anumită logică a spiritualului și o alta a bazei productive; dar există atîtea diferențe culturale pentru același orizont economic și atîtea distincții economice pentru un fond cultural comun încît ipoteza apare, într-o contextualizare mai bogată, bizară.

În legătură cu determinismul structură-suprastructură, marxismul a condus la o degradare a semnificației valorilor spirituale. Direct, prin preocuparea exagerată pentru domeniul condițiilor materiale, conceput ca factor determinant al împlinirii filozofiei umane. Direct, prin respingerea fermă a unor tradiționale teritorii de spiritualitate: interpretarea religiei ca simplă reflectare fantastică, în mințile oamenilor, a forțelor exterioare și instrument de aspirare a unei clase de către cealaltă este una dintre cele mai grosiere reduceri operate de către filozofii marxisti. Indirect, prin relativizarea valorilor morale: morală este definită ca morală de clasă, deci simplă reflectare a momentului istoric. Este respinsă încercarea de a impune o dogmatică morală sub pretextul că lumea morală și-ar avea principiile ei eterne (*Manuscrise pentru Anti-Dühring*).

Primordialitatea valorilor spirituale în raport cu bunurile materiale nu poate fi decît într-un sens foarte special subiect al demonstrației; este obligatorie o experiență specifică, interioară și culturală, care rămîne în ultimă instanță propriul ei argument. Larga independență față de asaltul materialului este un termen definitiv pentru faptul spiritual. Aprofundarea ascetismului, în civilizația asiatică în primul rînd, dar în măsură semnificativă și în cea europeană, sugerează că este de minoră, în această privință, viziunea marxistă. Pentru un procent majoritar al populației, asigurarea unui standard material superior se poate dovedi condiția necesară a deschiderii (a pătrunderii) spre orizontul culturii — cultura, ca substitut profan al spiritualului. Valoarea spiritualului nu este prin asta stîrbită și chiar formularea anterioară o sugerează — luînd-o drept criteriu de condiționare. Mai mult, experiența socio-economică eterogenă a acestui veac a verificat sistematic importanța covârșitoare a spiritualității colective pentru progresul material.

Religia — interpretare fantastică și instrument social — apare astăzi ca o opinie extremistă în cadrul unei mișcări critice pentru extremismul ei în cercetarea strict disciplinară (Joachim Wach, Peter Berger...):

GABRIEL ANDREESCU

considerarea vieții religioase ca epifenomen al structurii sociale. Fenomenul religios are o asemenea anvergură încît cu greu pot fi găsite aspecte ale omnesului neimplicate; devenind și un obiect al psihologiei fenomenelor rudimentare și patologice sau al sociologiei, solicitate de perspectiva marxistă. În aceste cazuri este vorba despre fațete inferioare care degradează faptul religios ca atare — degradează mesajul spiritual specific. Intimpător sau nu, civilizația europeană a generat forme aberante, falsificări agresive ale sentimentelor religioase. Nimic surprinzător deci că în același spațiu european respingerea doctrinelor religioase a primit motivații consistente și a devenit o preocupare sistematică. Dar, ca și în alte

● Greșelile se plătesc ● Costul social al marxismului a fost înspăimîntător ● Postulate dezvoltate de Marx cu rețineri și menajamente ● Marxismul a condus la o degradare a semnificației valorilor spirituale ● Morala de clasă — simplă reflectare a momentului istoric ● Cultura ca substitut profan al spiritualului ● Moravurile nu sînt eterne ● „Istoria tuturor societăților este istoria luptelor de clasă” ● Eroarea doctrinară a motivat multe crime politice ● Între savozarea intelectuală a scrierilor marxiste și tezismul disprețuitor și violent al lui Lenin.

cazuri, o experiență cuprinzătoare, în special, aplicarea asupra lucidității asiatice, cu deschiderea unică pe care a operat-o în dimensiunile neprofane a umanului, deși interpretarea grosieră a fenomenului și permite fructificarea valorilor sale autentice. Indiscutabil, moravurile nu sînt eterne. Să nu le confundăm însă cu morală; adevăratul sentiment moral se află dincolo de moravuri. Orientîndu-le, coroborînd cu ele, deseori opunîndu-se lor, conștiința morală a însoțit colectivitățile umane într-o splendidă afirmare a esenței spiritului. Ce li dă unitatea? Cercetarea antropologică, etnologică, doar o confirmă. Etologia modernă o explică prin prelungirea naturii în cultură. Fenomenologia spiritualului este chemată să o aprofundeze și ca urmare, să dezmințim ireponsabilitățile relativizate.

Prima teză a „Manifestului partidului comunist” susține că istoria tuturor societăților este istoria luptelor de clasă. „Lupta neîntrepută”, „permanentul antagonism”, în general noțiunile conflictualității sînt conceptele de bază sub care este înțeles mecanismul social. Poate la Marx și la Engels ideea mai avea o motivație teoretică, era rezultatul împletirii dintre observații pertinente, o compasune meritoasă și o generalizare pripită, dar mai tîrziu a căpătat fixații bolnăvicioase. Scrierile lui Lenin duc pînă la isterie obviașionate. Scrierile lui Lenin duc pînă la isterie obviașionate conflictului iar violența cu care opoziționa proletariatului de celelalte grupuri sociale, Uniunea Sovietică de restul lumii, conducătorii de masă. Iese din domeniul teoriei ca să intre în cel al psihopatologiei. Evoluțiile ulterioare au depins în mare măsură de premisele agresive cu care ideologia comunistă și-a educat politicienii și, fără să echivalăm faptele, putem credita ideea că teroarea de tip stalinist din țările estice a fost compatibilă cu perspectiva doctrinală.

Societățile omenești dezvoltă, evident, relații conflictuale. Transformarea lor în factori de esență ai vieții sociale — pînă la apariția societății comuniste! — a produs o adevărată orbire. Analizele sociologice sau cele ecologice demonstrează că procesele conflictuale nu sînt decît elemente ale unui tablou de vastă complexitate. Kenneth Boulding¹⁾ observa cum interacțiunea ecologică prin care dimensiunile populațiilor care alcătuiesc mediul fiecărei specii își modifică rata de creștere sau de declin este mult mai semnificativă și omniprezentă decît orice structură conflictuală simplă. Această notă este valabilă și în legătură cu variațiile numerice ale grupurilor sociale. Mai mult, dacă o astfel de bogăție relatională se dez-

voltă în jurul unui obiect în esență concurențial, cum este în exemplul biologic, hrana, este de la sine înțeleasă amploarea calitativă a raporturilor din societatea omenească unde aproape toate bunurile, chiar și cele ce participă la distribuție, sînt comunizate — în sensul în care competențele unui întreprinzător trebuie să fie exploatate în colectivitate pentru a ajunge avantajoase pentru aceasta. Lupta nu este exclusă, dar ea nu este decît o parte a procesului general de interacțiune. (Putînd fi, uneori, amplificată pînă la intensități dramatice, așa cum s-a întîmplat prin acea practică socială care a intenționat supunerea realității la exagerările teoriei marxiste.)

În conflictul istoric dintre asupritori și asupriți doctrina acordă proletariatului un statut unic, o funcție mesianică a cărei dimensiune mitic-religioasă a fost remarcată de mult. Toate mișcările care au precedat resurrecția proletară ar fi fost — unei minorități în interesul unei minorități. Doar mișcarea proletară este a majorității în interesul majorității („Manifestul partidului comunist”). Numai proletariatul poate fi — și prin poziția sa de clasă nu poate să nu fie — democrat pe deplin consecvent, numai el este luptătorul de avangardă pentru cucerirea libertăților, numai el este capabil să ducă pînă la capăt democratizarea orînduirii politice și sociale (Lenin, „Sarcinile social-democraților ruși”).

Doctrina marxistă urmează aici cîteva prejudecăți ale simțului comun. Mai întii, supraevaluarea semnificației cantitativului (numericului) pentru dinamica socială. Realitatea o dezmințe: marea masă este, prin chiar natura sa, inertă, impulsurile evolutive avînd mai ales surse localizate. Istoricul fenomenelor economice au demonstrat-o convingător — cum ar fi în cazul rolului pe care l-a avut comerțul conjunctural și comparativ minor cu teritoriile nou descoperite pentru dezvoltarea economiei de tip capitalist (Fernand Braudel). Cu atât mai mult afirmarea este valabilă pentru fenomenele socio-culturale. Este nevoie să amintim creștinismul, sufletul religios de la periferiile imperiului roman? Colonii Americii și urmările migrației europene asupra evoluției mondiale? Impactul evenimentelor tehnologice și surprizelor științifice? Argumentarea în acest sens nu are nevoie de imaginație: superioritatea numerică a proletariatului nu decide superioritatea dinamismului său social.

O a doua prejudecată constă în fundamentarea clasificărilor politice — vezi raportul față de libertăți și democrație — printr-o clasificare economică. Nu posesia determină statutul politic ci poziția în structura decizională a societății. Fără îndoială, între cele două aspecte există legături. Feudalismul exemplifică, pe largi porțiuni, chiar o suprapunere. Sistemul comunist, dar nu numai el, demonstrează că de necesară este totuși distincția: conducătorii săi posedă, în principiu, tot atât de puțin ca și proletariatul din care, la un moment dat, s-au ridicat. Situația în ierarhia decizională a sistemului este însă considerabilă alta: primii decid totul, proletariatul, ca și restul populației, nu decide aproape nimic. Firește, antidemocratismul conducătorilor și frustrarea celorlalte grupuri sociale repetă opoziția ireductibilă.

Cu largi implicații s-a dovedit teza inutilității burzueziei în societățile moderne sau mai general, a inutilității anumitor grupuri sociale — condamnate, în

¹⁾ Există aici cîteva planuri a căror confuzie ar putea fi cauza unor nedumeriri. Marx și Engels au în vedere, în modul cel mai evident, o radicalizare a condiției umane. Ideea omului-demiurg, entuziasmul novator, nu sînt (încă) clișee propagandistice și nu trebuie negată semnificația lor spirituală. Dar să distingem motivațiile fondatorilor, strategia teoretică propriu-zisă și implicațiile doctrinei. Ultimele sînt invadate de un materialism distructiv.

²⁾ Ascetismul rămînînd totuși numai o tehnică particulară de explorare a spiritualului.

³⁾ Formulă care și ea ar sugera, de data asta nedorit, că perfecționarea spirituală este avută în vedere pentru eficiența ei în atingerea rezultatelor materiale dorite.

⁴⁾ Această critică are la rîndul ei aspecte paradoxale. Într-o carte apreciată („Le Mauvais Demiurge”), Emil Cioran salută actuala toleranță a creștinismului oficial ca semn al atingerii sale. Toleranța universală și profundă este însă una dintre valorile peremptorii ale creștinismului original.

⁵⁾ Nu asta indică pretenția disprețuitoare cu care Lenin comanda proletariatului să se disciplineze, într-o disciplină riguroasă, hoărîrile unei mișcări centralizate în mod absolut?

⁶⁾ Să ne amintim pertinenta referință a lui Michel Foucault la filozofii secolului XIX, care au învățat omul să se împace cu moartea și să se împace cu propria lui moarte.

⁷⁾ „La Paix”, în *Interdisciplinarité et Sciences Humaines*, vol. 1, Paris, 1963.

(Continuare în pag. 15)

● DORESC SĂ FAC CEVA PENTRU ȚARĂ ● CITORIILE BRÂNCOVEȘTI AU FOST LĂSATE DE IZBELIȘTE ● TURISMUL ȘI AGRICULTURA — DOUA SECȚIUNI FOARTE RENTABILE ● TURISTUL OCCIDENTAL ARE NEVOIE DE SERVICII DE CALITATE ● UN IMPEDIMENT „LEUL ȘI DOLARUL” ● PROTESTUL AGRICULTORILOR FRANCEZI ● UNGARIA — CAPUL DE AFIȘ PENTRU PIATA COMUNĂ ●

Mihai Brâncoveanu: Prima dată am auzit vorbindu-se de Grupul pentru Dialog Social în presa franceză. Apoi, la începutul lunii februarie l-am întâlnit la Paris pe Domnul Paleologu, care mi-a vorbit despre GDS.

Nu sînt atras de politică, însă doresc să pot face ceva pentru țară.

Intenționez să formez un nucleu de specialiști româno-francezi. Beneficiind de largul evantai de relații pe care le posed aici în Franța, cit și în alte țări vestice, și adunînd o gamă largă de informații cu privire la starea reală a economiei și culturii din România, cred că voi putea să facilitez o bună colaborare, eî mai directă, cu specialiștii din diverse domenii din Occident.

Dorin Țiganas: Cum ar putea fi subvenționată această activitate?

M.B.: În parte ar putea fi subvenționată de statul francez, dacă se va considera eficientă această acțiune. În bugetul francez a fost alocată o sumă pentru ajutorarea unor țări pe cale de a se dezvolta. Pe de altă parte, sînt convins că în Franța sînt întreprinderi interesate într-o astfel de colaborare, bineînțeles, trebuie să existe și certitudinea că sumele alocate vor produce peste cîtiva ani.

În țările din Vest, orice întreprindere serioasă are un fond de publicitate și ajută pe baza mecenatului. Sînt sume oferite mai ales în folosul artelor, iar în sîntetul afişelor de prezentare a manifestărilor se află numele celui care a subvenționat. Este un mod de publicitate adoptat în ultima vreme și, se pare, foarte rentabil. S-ar putea proceda la fel și în România.

D.T.: Ce ne puteți spune despre starea monumentelor brâncovești?

M.B.: Mogoșoaia a fost destul de zdruncinată la cutremur și aproape tot timpul închisă. Pe vremuri era un muzeu. Asta, înainte de '64. Acum casa este închisă, dar zidurile și acoperișul mi s-au părut într-o stare destul de bună. Sînt multe lucruri de făcut acolo. La Potlogi sînt lucrări mari de restaurare. La Drăgănești restaurarea a fost începută de mama mea, înainte de război, cu ajutorul arhitectului Cantacuzino, unchiul meu. Ulterior, casa a fost preluată de către stat și restaurarea a fost terminată mult mai tirziu. S-a făcut un muzeu etnografic, acoperișul este subred, plouă în casă. Muzeul nu este însemnat însă pe hartă, pe autostrada București-Pitești și, practic, nu are vizitatori. Turistic, aceasta este o greșală. Cartea de aur a muzeului avea 2-3 impresii datînd din 1934.

De asemenea, am fost la Domnița Bălășa, o altă citorie a familiei, și ea în curs de restaurare; din păcate este asfiziată de blocurile din jur. Totuși, biserică există. A avut noroc.

După părerea mea, turismul și agricultura, două secțiuni foarte rentabile, trebuie dezvoltate mai rapid. Țara noastră are două mari calități: este frumoasă și

NUMAI EMULAȚIA CREEAZĂ CALITATEA

INTERVIU CU MIHAI BRÂNCOVEANU

Mihai Brâncoveanu l-a cunoscut pe tatăl său cînd avea 6 ani. I s-a părut un străin. Luat direct din diplomație, fost membru al guvernului Gafencu, coleg cu domnul Paleologu și Șieca, fusese „plîmbat” pe la canal. În 1934, familia Brâncoveanu, urmașii a domnitorului Țării Românești, a reușit să se reintregească. Capul familiei a lucrat cinci ani ca simplu cazangiu. A fost arestat din nou, alături de Alexandru Paleologu. De astă dată a trăit anii de închisoare la Giurgeni, în bălțile Dunării, la Gherla și Aiud. În 1963, domnul Mihai Brâncoveanu, împreună cu mama și fratele său, Constantin, au reușit să emigreze în Anglia. Un an mai tirziu o fost eliberat și tatăl său, care și-a urmat familia.

În țară rămăsese bunicul, care a murit în '67, la 92 de ani. Împreună cu bunica, eu trăim singuri cei vreo patru ani în România în condiții inumane. Nu conta activitatea în slujba literaturii desfășurată de bătrîn, în perioada interbelică, în Franța. Nici faptul că statul român beneficiase după război de averea familiei. De altfel, în timpul celui de-al doilea război mondial, mama domnului Mihai Brâncoveanu, născută Marina Știrbei (una din primele femei-aviator din România) și-a pus avionul și priceperea în folosul Crucii Roșii Române. După război, Marina Știrbei Brâncoveanu o fost nevoită să lucreze într-un atelier mecanic auto, la Băneasa. (Automobilismul fusese în tinerețe a doua sa pasiune, și era deținătoarea unui record național de viteză.)

În Anglia, domnul Mihai Brâncoveanu a reușit să termine cu magna cum laude Liceul Francez din Londra, susținîndu-și bacalaureatul în 1965. Cursurile superioare le-a urmat în Franța la Școala Normală Superioară din Saint-Cloud și la Universitatea din Paris. A devenit matematician, specialist în Teoria probabilităților și Statistică.

În prezent este membru al Centrului Național de Cercetări Științifice din Paris, ca specialist în aplicații în economie. De asemenea, desfășoară o susținută activitate didactică în cadrul învățămîntului universitar și publică sistematic articole de specialitate în reviste de profil din Franța, Anglia și R. F. Germania.

În revista franceză „La Revue des Deux Mondes”, în dreptul rubricii muzicale, întîlnim un nume de român: Mihai Brâncoveanu.

D.T.

bogată.

D.T.: Secțiunile în care vă referiți ar putea avea prioritate în fața industriei?

M.B.: Ceea ce s-a făcut pînă acum nu-mi inspiră încredere. Din cite sînt informat, cred că această apăsătoare reformă agrară este destul de stropoasă. În primul rînd, pămîntul care a fost dat țărănilor, nu am credința că va rămîne al țărănilor deoarece nu s-au dat nici un fel de acte de improprietărire. Autoritățile îl pot lua și mîine. Aceasta creează neîncredere.

D.T.: Spania obține cam 80% din venitul național de pe urma activității turistice.

M.B.: Așa este! La fel și în Franța, Italia. Avem nevoie, în România, de valută. Turistul occidental care vine aici

are nevoie de servicii de calitate, total absente acum. De aceea ar trebui să se pună accentul pe privatizarea comerțului.

Turistul străin trebuie să găsească cel puțin condiții convenabile în care să-și petreacă vacanța. Îl va costa înfînit mai lefîn decît în orice altă țară. Există însă un impediment: „Leul și dolarul”, atît pentru turism, cit și pentru atragerea capitalului străin. Va trebui ca pe măsură ce economia românească va evolua, să apară orientarea către o monedă convertibilă. Chiar în U.R.S.S. se vorbește de rubla convertibilă. Dar aceasta se va produce destul de încet. Ar trebui ca o parte a producției să fie exportată, iar cealaltă, suficientă ca să satisfacă nevoile populației, să rămînă pe loc.

DIN NOU DESPRE MARXISM

(Urmare din pag. 13)

concluzie, la plecare. Ea reflectă o carentă mai profundă și încă insuficient subliniată: marxismul nu încorporează perspectiva funcționalistă. Asta nu înseamnă că Marx și Engels sau Lenin nu folosesc termenii de funcție, sau nu au în vedere anumite funcții. Este aproape imposibil să desfășori un discurs despre societate care să nu fie lipsit de sens și care să elimine în același timp orice referire funcțională. Dar armăturii logice a teoriei marxiste îi este străină. Funcționalismul valorizează distincțiile. Funcția nu este posibilă fără diferențieri. Unitatea structurii apare în virtutea, nu în ciuda complementarităților sau opozițiilor. Marxismul consideră polarizările o anomalie. Instrăinarea umană reflectă un gen de „instrăinare structurală”. Victoria utopiei comuniste este victoria omogenității asupra eterogenității.

Eroarea doctrinală a motivat multe crime politice. Iar printre implicațiile teoretice semnificative se află și faptul că, eliminînd anumite grupuri sociale, puterea comunistă a eliminat funcții sociale. Lipsa întreprinzătorilor a costat enorm dezvoltarea economică a statelor care se intitulau socialiste. Ea va costa enorm orice mișcare care normează structura în timp ce omite funcția.

În revers, proletariatul înglobază valorile și rostul general al omenirii. Teoria marxistă face din condiția remarcabilă a clasei proletare originea unui proces logic care transferă virtuțile unice ale clasei în virtuțile unice ale reprezentanților (comuniștii), virtuțile unice ale acestora în virtuțile partidului, în sfîrșit, unicitatea partidului în unicitatea deciziei sociale. Te-

zele conform cărora comuniștii reprezintă întotdeauna interesele mîscării în totalitate sînt parca cea mai hotărîtă, cea care stimulează mereu merul înainte („Manifestul partidului comunist”) par să aibă o coloratură propagandistică, dar principiile reflectării de către constituția socială a structurii sociale, concepția adevărului de clasă, denotă o preocupare specială în direcția teoretizării aspectelor politice. O analiză sistematică a textelor marxiste demonstrează că nu avem nici un fel de argument psihologic — în sensul larg al cuvîntului — epistemologic, pedagogic, care să sprijine statutul cognitiv și moral al proletarilor sau comuniștilor. Și în acest caz adevărul este contrar postulatelor. O mișcare care își asumă responsabilitatea conducerii sociale ar trebui să-și asume și responsabilitatea competențelor intelectuale ale celor care o reprezintă și urmează să primească puterea decizională; deci să aibă criterii explicite de selecție, dezvoltare pe o filozofie de bun simț social. Dramatismul mișcării comuniste a fost că a ratat bunul simț filozofic: de aici politica ei antislectivă și, în final, antiintelectualismul și imoralitatea conducătorilor săi.

Critica doctrinei marxist-leniniste rămîne un subiect mai larg și mai tehnic decît cel care poate fi avut în vedere aici. Marxismul nu este în nici un caz numai o sumă de greșeli. Dar istoria ne obligă, în acest moment, să accentuăm asupra erorilor sale. Și din păcate, să grupăm sub același titlu un număr de realități în fond atît de diferite. Ce deosebire totuși între savoaarea intelectuală a scrierilor lui Marx, chiar dacă în atîtea locuri contestabile, și teozismul disprețuitor și violent al lui Lenin. Și în sfîrșit, ce deosebire și între ultimul, agresiv dar intelectual, și aberația primitivă a practicii comuniste.

Unii interpreți moderni — în special Althusser — separă doctrina economică („Capitalul”) de doctrina socio-politică, considerînd-o pe prima parte consistentă, fundamentală. Este foarte probabil ca prioritatea reală să fie inversată, argumentarea logică de anvergură să fi îmbrăcat idealul compasiv și opțiunile politico-morale.

Note despre istoria unor relații privilegiate

(Urmare din pag. 6)

Înțeles că ceea ce rămîne „în afara” guvernului — se conjugă cu interesele probabile ale politicii externe a S.U.A. față de România. Ar fi deci exagerat să spunem că, de pe urma acestor relații a beneficiat pînă acum doar regimul comunist. Dar trebuie rețut că, în ultimă analiză, creditul acordat României a fost folosit de liderii de la București în propriul lor interes. În particular, acest credit a contribuit, în mod indirect, la consolidarea internă a unui regim de tip național-comunist, chiar dacă aceasta a mers uneori în întîmpinarea unor interese ale politicii S.U.A.

În perspectiva noulor evoluții interne din România, aceasta creează o situație nouă. Distincția dintre guvernul și poporul român apare foarte evidentă astăzi. Caracterul profund impopular al politicii liderilor de la București în ochii propriului popor este în 1985, o realitate ce nu poate scăpa niciunul observator, oricît ar fi de înclinat să judece în termenii de macro-sau geo-politică și să ignore ceea ce se întîmplă de fapt în România.

Politica externă a S.U.A., în ultimii 15 ani, a susținut aproape fără rezerve interesele guvernului român. Faptul nou, vizibil acum, în 1985, urmare a separării tot mai accentuate dintre guvern și popor, este posibilitatea ca această politică să fie percepută ca o politică îndreptată împotriva intereselor poporului român ori măcar indiferentă la aceste interese. Alternativa schimbării acestor opțiuni ne apare astăzi apropiată de realitate.

August 1985, la București
(Studiul, în extenso, a apărut în revista internațională ORBIS în 1986)

Interviu realizat de DORIN ȚIGANAȘ

